

В І Д Г У К

офіційного опонента **НОСІКА Володимира Васильовича**, доктора юридичних наук, професора, член - кореспондента НАПрН України на дисертаційну роботу **СУЩОЇ Ліни Миколаївни** на тему: **“ Правові засади відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам в Україні ”**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук із спеціальності 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природноресурсне право.

Обсяг 183 с.

Виконана у Національному університеті «Одеська юридична академія» МОН України і винесена на прилюдний захист дисертаційна робота Л.М. Сущої за обраною темою є актуальною, про що авторка переконливо доводить в обґрунтуванні вибору теми роботи у вступній частині рецензованого наукового дослідження.

До аргументів дисертантки можна лише додати, що за наслідками проведеного реформування земельних відносин в Україні відбулися істотні зміни у суті і характері суспільних відносин у сфері використання землі з виключно публічних на приватно-публічні, що безпосередньо впливає на вирішення теоретичних і практичних питань відшкодування приватними і публічними суб'єктами заподіяних правомірними чи неправомірними діями збитків власникам землі і землекористувачам з метою забезпечення на засадах державно-приватного партнерства балансу приватних і суспільних інтересів у здійсненні прав на землю як об'єкта права власності і основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави. За таких умов утверджені у суспільній свідомості і правосвідомості стереотипні уявлення, а також запозичені з радянського земельного права і виражені в українському земельному законодавстві принципи і норми щодо правових підстав, умов, способів, можливих форм відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам потребують наукового осмислення і перегляду в ринкових умовах залучення інвестицій у економічний і соціальний розвиток, глобалізації та інтеграції економічних процесів і державно-правових явищ, адаптації національного законодавства відповідно до Угоди про асоціацію України з державами ЄС.

Рецензована робота є логічним продовженням наукових пошуків з питань відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам, які у тих чи інших аспектах досліджували В.І. Андрейцев, А.П. Гетьман, В.Л. Мунтян, М.В. Шульга, А.М. Шульга, П.Ф. Кулинич, В.В. Носік, І.І. Каракаш, О.О. Погрібний, А.Ф. Черногуз, Ю.В. Мяркоход, Ю.Т. Рушинець, Ю.В.Туцький та інші вчені у галузі земельного, аграрного, екологічного, цивільного, кримінального права України.

Порівняльний аналіз змісту, структури, висновків і рекомендацій рецензованої дисертації з монографіями, наприклад, «Правові засади відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва» (Х., 2016), а також з такими кандидатськими дисертаціями за темою дослідження, як Цивільно-правова відповідальність за порушення земельного законодавства (на прикладі України, Азербайджану та Росії) Х.А. Джавадова (2008), «Відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам за земельним законодавством України» А.Ф. Черногуза (2012), «Способи захисту земельних прав за законодавством України» Ю.В. Мяркохода (2014), «Відшкодування заподіяних збитків як спосіб захисту прав на земельні ділянки» Ю.Т. Рушинець (2015), «Правове регулювання викупу земельних ділянок для суспільних потреб в Україні» Ю.В. Туцького (2015), «Правові засади охорони земель від забруднення та псування в Україні» Т.К. Оверковської (2008), у яких розкривається юридична природа збитків, шкоди, способів і форм відшкодування збитків, підстав, умов і порядку відшкодування шкоди тощо, дозволяє стверджувати наступне. По-перше, рецензована робота містить результати власних досліджень авторки; по-друге, використані наукові ідеї, положення, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідні джерела; по-третє, зроблені висновки і рекомендації не відтворюють і не повторюють наукових здобутків з попередніх наукових досліджень у теорії земельного права України.

Як зазначено у вступній частині роботи, тема дослідження Л.М. Суцкої виконана згідно з планами науково-дослідних робіт кафедри аграрного,

земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія» як складових планів науково-дослідних робіт академії «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права на 2011-2015 роки» та «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016 – 2020 роки за відповідними номерами державної реєстрації. Аналіз змісту дисертації показує, що тема цієї роботи має безпосередній зв'язок з науковими державними програмами щодо реалізації затверджених ВР України, Урядом України Концепцій, Програм з реформування земельних відносин, здійснення прав на землю, використання та охорони землі та інших природних ресурсів, збереження довкілля, адаптації земельного, екологічного та іншого законодавства до права і законодавства ЄС.

Притаманний рецензованій роботі ступінь обґрунтованості зроблених автором дисертації наукових положень, теоретичних висновків і практичних рекомендацій досягнутий шляхом обрання і застосування автором відповідних загальних та спеціальних методів наукового дослідження суспільних відносин і державно-правових явищ, опрацювання вітчизняної і зарубіжної монографічної та іншої літератури, матеріалів судової практики з питань відшкодування шкоди, збитків, втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, науково-теоретичного аналізу і тлумачення законів та інших нормативних джерел щодо особливостей відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам в Україні, що в цілому складає предмет дисертаційного дослідження, і тому винесені на захист висновки, положення і рекомендації дисертаційної роботи можна вважати доведеними.

Достовірність сформульованих у дисертації положень обумовлена поставленою метою та визначеними авторкою завданнями наукового пошуку, прийнятним для проведення такого дослідження планом роботи, яким охоплено основні аспекти наукової проблеми: еволюція наукових досліджень правових питань і проблем відшкодування збитків у теорії земельного, екологічного, цивільного права; стан і тенденції законодавчого забезпечення відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам; відшкодування збитків як гарантія

прав на землю власників землі і землекористувачів; юридична природа збитків у земельному праві; підстави та особливості відшкодування збитків, завданих правомірними діями, а також заподіяних в результаті правопорушень; особливості відшкодування збитків у здійсненні права на оренду землі, емфітевзису, суперфіцію, сервітуту; науковий аналіз правових позицій ВС України та іншої судової практики вирішення спорів з відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам; інституційно-функціональне забезпечення відшкодування збитків місцевими органами державної влади тощо.

Аналіз структури, змісту та наукових результатів рецензованої роботи показує, що визначені відповідно до мети завдання дослідження дисертантка в цілому вирішила і на цій основі сформулювала власні наукові висновки та практичні рекомендації з досліджуваних проблем, які вперше виносяться на захист, а також удосконалюють та розвивають раніше зроблені в теорії земельного права висновки і рекомендації з питань за темою дисертації.

Дисертаційна робота Л.М. Сущої в межах поставленої мети та завдань, є самостійним, комплексним науковим дослідженням, проведеним з доктринальних позицій земельного права України, у якому шляхом формулювання нових та вдосконалення існуючих правових конструкцій, понять та категорій одержані нові теоретичні і практичні результати, які: а) розвивають висловлені в науці земельного права ідеї щодо відшкодування шкоди і збитків власникам землі і землекористувачам як суб'єктам земельних правовідносин; б) в сукупності є суттєвими для розвитку теорії земельного права України в сучасних процесах глобалізації та інтеграції правових систем різних країн, удосконалення системи українського земельного законодавства, поліпшення практики застосування норм чинного законодавства у сфері правового регулювання земельних відносин, пов'язаних з відшкодуванням шкоди та збитків; в) дозволяють визначити підстави та умови відшкодування заподіяних органами держави і територіальних громад шкоди і збитків приватним суб'єктам земельного права у ринкових умовах; г) дозволяють визначити способи вирішення окремих питань у

забезпеченні законності у здійсненні прав на земельні ділянки та правопорядку в умовах формування первинного і розвитку вторинного ринків землі в Україні.

Наукова новизна поданої до захисту роботи обумовлена тим, що вона є системним, комплексним і поглибленим дисертаційним дослідженням теоретичних і практичних питань юридичної природи, правових форм і функціонального призначення відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, у якому зроблені важливі для теорії земельного права науково-теоретичні висновки, а також сформульовані корисні для правозастосування практичні пропозиції, які винесені на прилюдний захист.

На основі наукового аналізу чинного конституційного, земельного, цивільного, екологічного та іншого законодавства, вивчення наукових джерел, узагальнення практики діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування з питань відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам, наукового опрацювання судової практики за обраною темою дисертації у роботі проведено авторське дослідження окремих наукових поглядів, ідей, точок зору вчених з різних наукових шкіл земельного, екологічного, цивільного права щодо розвитку науково-теоретичних досліджень інституту відшкодування збитків у теорії земельного права України.

Аналіз змісту та основних результатів дисертаційної роботи, які винесені на захист, показує, що вперше сформульоване у роботі авторське визначення поняття, «збитки у сфері земельного права», та проведений порівняльний аналіз цього поняття з такими земельно-правовими категоріями, як «школа», «збитки», «втрати» тощо викликають певний науковий інтерес та можуть використовуватися для теоретичного аналізу у науково-освітній сфері і практичного застосування у діяльності органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, а також у судовій практиці при вирішенні спорів.

Заслугує підтримки і вбачається обґрунтованим зроблений вперше у науці земельного права України висновок дисертантки щодо основних етапів розвитку законодавства з питань відшкодування збитків, кожний з яких характеризується особливостями застосування правових підстав, умов, способів і

реалізації правового механізму відшкодування шкоди та збитків власникам землі і землекористувачам у разі примусового вилучення земельних ділянок з користування, викупу земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності, заподіяння збитків неправомірною поведінкою суб'єктів тощо.

З метою забезпечення комплексного підходу до дослідження юридичної природи відшкодування збитків у земельному праві дисертантка провела класифікацію збитків за такими критеріями, як ступінь виявлення, час формування, оборотність наслідків, масштабність, способи визначення, наслідки і на цій основі у наступних підрозділах роботи робила свої теоретичні висновки і практичні рекомендації щодо удосконалення чинного земельного законодавства з питань відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам.

Необхідно погодитись з висловленою думкою авторки про те, що за своїм функціональним призначенням відшкодування збитків має бути спрямоване на компенсацію, тобто відшкодування шкоди у грошовій формі, відновлення права, наприклад, повернення самовільно зайнятої земельної ділянки, скасування незаконного акта органів державної влади чи місцевого самоврядування, стимулювання, тобто здійснення мотиваційного впливу на свідомість учасників земельних відносин з метою стимулювати їх поведінку у необхідному для суспільства руслі (с.56).

Значний науковий інтерес для розвитку доктрини земельного права має висновок дисертантки про те, що у разі відшкодування збитків, заподіяних правомірними діями при викупі земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності переважною має бути грошова компенсація, оскільки компенсація збитків у натуральній формі не дозволяє забезпечити реалізацію принципу рівноцінності відшкодування (с. 77). З таким підходом до відшкодування завданих власникам землі чи землекористувачам збитків варто погодитись з огляду на те, в сучасній доктрині земельного права висловлюються думки про необхідність законодавчого закріплення імперативу щодо відшкодування збитків виключно у натуральній формі і лише у разі фактичної неможливості цього проводити компенсацію у грошовому виразі.

Істотним внеском у розвиток теорії земельного права є зроблені автором висновки і рекомендації щодо особливостей відшкодування збитків у разі примусового викупу земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності в частині по-перше, законодавчого забезпечення цивільно-правового регулювання правочинів із земельними ділянками у разі досягнення згоди між власниками земельних ділянок і органами державної влади чи місцевого самоврядування, які приймають рішення про викуп земельних ділянок для суспільних потреб; по-друге, застосування адміністративно-правових заходів примусового викупу земельних ділянок приватної власності у випадках недосягнення згоди з власниками землі чи землекористувачами щодо умов припинення прав на земельні ділянки. Зроблені у цьому зв'язку рекомендації щодо удосконалення чинного законодавства з питань примусового викупу земельних ділянок приватної власності з мотивів суспільної необхідності мають не лише теоретичне, а й прикладне значення.

Слушними і практично значимими є висновки і пропозиції дисертантки щодо необхідності розмежування шкоди, яка завдається державі, територіальній громаді, фізичним і юридичним особам як власникам землі у випадках самовільного зайняття земельних ділянок. Заслуговує підтримки зроблена у дисертації пропозиція про необхідність розробки Методики порядку визначення та відшкодування розміру збитків державі та територіальній громаді при самовільному зайнятті земельних ділянок, яка має бути затверджена КМ України (с.115-117).

Заслуговує наукової підтримки проведене у роботі дослідження окремих аспектів відшкодування збитків внаслідок псування земель. Зокрема, дисертантка вважає, що під псуванням земель (в т.ч. й ґрунтів) слід розуміти часткове або повне руйнування земель, яке характеризується погіршенням морфологічного, фізичного, хімічного й біологічного станів, а також зниженням родючості ґрунтів, через що їх використання робиться неможливим і потребує застосування спеціальних обмежень, включаючи консервацію та відновлення родючості ґрунтів (с.120). Виходячи з такого розуміння псування земель, дисертантка

доводить, що у разі псування земель має бути забезпечено насамперед реальне відшкодування завданої шкоди в натурі (на місцевості) шляхом відновлення попереднього стану пошкоджених ділянок, а в разі неможливості це зробити, має бути забезпечено реальне відшкодування шкоди шляхом освоєння рівновеликої земельної ділянки замість зіпсованої, якщо для цього є вільні земельні ділянки, придатні для сільськогосподарського освоєння (с.120-121).

Наведений вище перелік позитивних сторін дисертаційної роботи не вичерпує всіх наукових положень, висновків, рекомендацій які визначають новизну дисертаційного дослідження Л.М. Сущої. Однак і цього достатньо, щоб стверджувати, що за умови утвердження в теорії земельного права і впровадження у практику законотворення і правозастосування висновків і положень та практичних рекомендацій цієї роботи в Україні можуть відбутися позитивні процеси щодо захисту суб'єктивних прав власників землі і землекористувачів у разі заподіяння їм шкоди і збитків.

Одержані результати дисертаційного дослідження мають науково-теоретичне і прикладне значення, можуть бути також використані: а) у науково-дослідницькій роботі установ, навчальних закладів; б) при вивченні тем "Права на землю", "Юридичний захист земельних прав" в курсі "Земельне право України" в юридичних навчальних закладах; в) у законотворчій діяльності Верховної Ради України при розробці проектів нових законів питань регулювання земельних, інвестиційних та інших відносин; г) при підготовці навчальних посібників і підручників з курсу "Земельне право України"; д) у правозастосуванні; е) в процесі правового виховання населення тощо.

Основні результати наукового дослідження Л.М. Сущої викладені у дев'яти фахових наукових публікаціях, з яких одна у зарубіжному виданні, а також у одинадцяти тезах виступів на науково-практичних конференціях, у яких достатньо висвітлені основні положення дисертаційної роботи і на які зроблені посилання у змісті дисертації.

Дисертація Л.М. Сущої за змістом і оформленням в цілому відповідає вимогам, що ставляться до такого роду робіт. Структура дисертації є прийнятною для вирішення поставлених авторкою роботи завдань наукового дослідження.

Автореферат дисертації достатньо повно відображає основний зміст дисертації.

Оцінюючи в цілому позитивно винесені на захист результати дисертаційного дослідження Л.М. Сущої, не можна не сказати про окремі науково-теоретичні і практичні положення, висновки дисертації, які мають дискусійний характер, не сприймаються однозначно так, як вважає авторка, або ж потребують додаткових аргументів для підтвердження їх обґрунтованості.

Методологія будь якого наукового пошуку з необхідністю потребує проведення дослідження теоретичної бази за темою дисертаційного дослідження. Тому позитивним у рецензованій дисертації є те, що авторка зробила спробу проаналізувала еволюцію науково-теоретичних досліджень правового інституту відшкодування збитків у доктринах земельного, аграрного, екологічного, цивільного, адміністративного права. Водночас аналіз змісту першого підрозділу роботи показує, що у ній авторка чомусь обмежується лише загальною науковою оцінкою і констатацією мети, завдань та результатів раніше проведених різними вченими дисертаційних досліджень та інших джерел за обраною темою у статичному виразі. Водночас з огляду на мету і завдання рецензованої дисертації автору доцільно було б у змісті першого підрозділу роботи показати динаміку свого наукового пошуку, наприклад, у формі наукової обговорення чи полеміки з тих чи інших проблем або питань за темою дисертації, які однозначно не розглядались вченими або ж досліджувались неповно, мають дискусійний характер, неоднаково вирішуються у застосуванні законодавства тощо. Особливо це стосується згадуваних у вступній частині цього відгуку дисертаційних робіт А.Ф. Черногуза, Ю.В. Мягкохода, Ю.Т. Рушинець, Ю.В. Туцького, Т.К. Оверковської та інших вчених.

Позитивним у дисертації є те, що авторка зробила спробу розкрити у першому розділі юридичну природу відшкодування збитків власникам землі і

землекористувачам як гарантію прав на землю. При цьому варто зауважити, що у дисертації не розкривається сутність такої гарантії. Тому у роботі доцільно було б розкрити істотні юридичні ознаки змісту такої гарантії прав на землю та її місце серед інших гарантій здійснення і захисту прав на земельні ділянки, а також спробувати довести, чи можна застосувати таку гарантію до відшкодування правомірно чи неправомірно заподіяних збитків на землях державної і комунальної власності на землю.

Одним з висновків, який вперше, на думку дисертантки, вноситься на захист, є авторське визначення поняття «збитки у сфері земельного права» як спричинені неправомірною (або правомірною) поведінкою негативні наслідки, завдані майновій (еколого - майновій) сфері власника землі чи землекористувача».

Підтримуючи намагання дисертантки сформулювати універсальне визначення запропонованої категорії для теорії сучасного земельного права і законодавства, варто зазначити, що по-перше, за своїм змістом воно є узагальненим і абстрагованим від основних елементів земельних правовідносин як предмету земельного права; по-друге, з цього визначення не можна зрозуміти, як співвідноситься це поняття з поняттям «школа», «втрати», «неодержані доходи», «витрати», які використовуються у земельному законодавстві і праві; по-третє, із змісту рецензованої дисертації не зовсім зрозуміло, що автор розуміє під поняттями «майнова сфера власника землі», а також « еколого - майнова сфера власника землі » і яка різниця між ними; по-четверте, вбачається не зовсім коректним вживання словосполучення «у сфері земельного права», оскільки автору доцільно було б оперувати загальновідомими поняттями «земельне право», «система земельного права», « предмет земельного права» тощо.

Розкриваючи юридичну сутність категорії «збитки», дисертантці варто було б зосередити більше уваги не тому, аби детальніше проаналізувати співвідношення поняття «збитки» і «втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва» у разі заподіяння шкоди власникам землі і землекористувачам правомірними чи неправомірними діями, оскільки в теорії земельного права і у практиці державного управління у сфері використання та

охорони цих земель, у практиці вирішення земельних спорів існують різні підходи до розуміння цих двох земельно-правових категорій, які знайшли своє законодавче вираження в українському земельному праві і законодавстві з 1990-1992 року як елемент радянського земельного права і не зовсім узгоджуються з вимогами ринкової економіки та здійсненням права приватної власності на землю в сучасних умовах.

Одним з теоретичних висновків дисертації, який винесено на захист, є обґрунтування пропозиції щодо надання ВР України права на вилучення земельних ділянок приватної власності з мотивів суспільної необхідності, а також визначення типу та змісту акта, який має приймати Парламент України у разі вилучення земельних ділянок та відшкодування збитків (с.8). Науковий аналіз наведених у дисертації аргументів в обґрунтування такого висновку і зроблених у дисертації рекомендацій (с.84-86) не дозволяє однозначно сприймати теоретичні положення рецензованої роботи саме так, як вважає дисертантка з огляду на наступне.

По-перше, основні функції і повноваження ВР України закріплені у Конституції України, у нормах якої не передбачається право законодавчого органу держави вилучати чи викупляти земельні ділянки з мотивів суспільної необхідності відповідно до ст. 41 Основного закону держави; по-друге, в сучасних умовах розбудови демократичної держави і розширення місцевого самоврядування не вбачається перспективним надання центральним органам державної влади додаткових функцій і повноважень, реалізація яких безпосередньо впливає на здійснення права приватної власності на землю; по-третє, як показує практика, проведена в Україні з 2002 року централізація функцій у сфері регулювання земельних відносин призвела до таких негативних наслідків, як корупція, хабарництво, тіньові схеми переходу прав на земельні ділянки, відсутність іноземних інвестицій у освоєння земель, позбавлення територіальних громад землі та інших наслідків економічного, соціального, правового характеру; по-четверте, вбачається, що в умовах децентралізації влади у сфері державного регулювання земельних відносин доцільно було б вести мову про передачу

повноважень щодо примусового вилучення і викупу земельних ділянок приватної власності для суспільних потреб та відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам безпосередньо сільським, селищним, радам і радам об'єднаних територіальних громад, на території яких розташовані земельні ділянки, а також місцевим державним адміністраціям. Як варіант, можна було б запропонувати запровадження у практику примусового викупу земельних ділянок приватної власності американську або ж французьку правову модель викупу земельних ділянок в умовах функціонування ринкових земельних відносин, для чого варто було б провести порівняльно-правовий аналіз примусового викупу земельних ділянок з мотивів суспільних необхідності у деяких державах з різними правовими системами.

Наведені вище аргументи стосуються також винесеного на захист висновку дисертації щодо повноважень Кабінету Міністрів України вилучати земельні ділянки приватної власності для суспільних потреб. Відтак для подальшої наукової дискусії актуалізуються питання щодо необхідності істотної зміни закріпленої у спеціальному законі юридичної моделі примусового викупу земельних ділянок приватної власності та вилучення земельних ділянок державної і комунальної власності з користування фізичних і юридичних осіб та відшкодування у таких випадках заподіяних збитків власникам землі і землекористувачам.

Досліджуючи судову практику відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам, заподіяних неправомірними діями суб'єктів, дисертантка пропонує у ЗК України закріпити таку підставу для відшкодування збитків, як використання земельної ділянки без її державної реєстрації. Проте однозначно погодитись з такою думкою і пропозицією авторки дисертації важко, оскільки у одному випадку державна реєстрація права на земельну ділянку може бути не проведена з вини власника землі чи землекористувача, у другому – державна реєстрація не проведена з вини державної реєстраційної служби чи інших органів державної влади чи місцевого самоврядування, у третій – через недосконалість чинного законодавства з питань державної реєстрації прав на земельні ділянки,

наприклад, у сільських, селищних, міських радах чи радах ОТГ. Відтак потребує додаткового пояснення зроблена дисертанткою пропозиція щодо необхідності законодавчого закріплення такої підстави відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам, як використання земельної ділянки без належної державної реєстрації прав на неї (с. 154).

Проведений аналіз змісту дисертації показує, що рамки наукового пошуку за обраною темою обмежуються виключно нормами чинного земельного та поєданого з ним іншого законодавства, а також узагальненням використаних матеріалів адміністративної і судової практики з питань відшкодування шкоди власникам землі і землекористувачам, що є виправданим для обґрунтування та доведення достовірності зроблених автором роботи висновків і практичних рекомендацій.

Водночас будь який науковий пошук у сфері земельного права не може не реагувати на існуючі в суспільстві, економіці, державі виклики, які у тому чи іншому аспекті мають відношення до теми дослідження. У цьому зв'язку варто зауважити, що дисертація значно виграла б, як би у ній в порядку постановки проблеми була зроблена спроба розглянути питання щодо відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам за наслідками рейдерського захоплення земель, майна, сільськогосподарських та інших підприємств, фермерських господарств, знищення полезахисних лісових насаджень на землях колишньої колективної власності, використання орендарями розпайованих земель сільськогосподарського призначення без належного оформлення договорів оренди землі, державної реєстрації прав на земельні ділянки, використання земельних ділянок відумерлої спадщини тощо.

У дисертації є й інші висновки, положення, твердження, ідеї автора щодо яких можна висловлювати критичні зауваження, заперечення, наводити аргументи щодо їх достовірності, обґрунтованості тощо.

Резюмуючи висловлені у цьому відгуку позитивні наукові доробки дисертантки, а також критичні зауваження щодо окремих положень, висновків і рекомендацій дисертації, можна стверджувати, що дисертація Л.М. Сущої є

самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому вирішені нові теоретичні і практичні завдання щодо відшкодування шкоди власникам землі і землекористувачам у земельному праві України.

Загальний висновок: дисертація **СУЩОЇ Ліни Миколаївни** на тему: **«Правові засади відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам в Україні»** є комплексною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані теоретичні й практичні положення щодо відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам, і які в сукупності надають вирішення наукового завдання в українській науці земельного права. Дисертація відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12 та 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (із наступними змінами) і це дає підставу стверджувати, що автор дисертації **Суца Ліна Миколаївна** заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право».

Офіційний опонент,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри земельного та аграрного
права юридичного факультету
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка,
член-кореспондент НАПрН України

В.В. НОСІК

*Лігнине проф. Носіка В.В.
засвідчує*

*Мартинюк В.С.,
професор з
наукової роботи*

2.03.18